

TUĞRUL TANYOL 'UN "ODA MÜZİĞİ" NDE AYNA ve ZAMAN

Mirror and Time in Tuğrul Tanyol's "Chamber Music"

Emel KOŞAR*

ÖZ

1980 sonrası Türk şiirinde önemli bir yer edinen Tuğrul Tanyol, on bir şiir kitabı yayımlamıştır. Şiir üzerine yazılarını ise iki kitapta (*İyi Şiir Koalisyonu* ve *Şiirin Soyağacı*) derlemiştir. Yerellikten evrenselliğe ulaşan Tanyol'un "Cem Gibi", "İhanet Perisinin Soğuk Sarayı", "Sudaki Ankâ", "Yitik Belleği Rüzgârın", "İstanbul Şiiri", "Su Kasidesi" gibi şiirleri onun eserlerinin doruk noktaları olarak kabul edilebilir. Tuğrul Tanyol'un şiirlerinde, zaman, ölüm, yalnızlık, aşk, müzik, şiir ve şair, anne temaları öne çıkar. Şiirlerinde özellikle zaman-ölüm ve zaman-müzik ilişkilerini irdeleyen Tanyol, ayna metaforunu kullanırken geleneği yeniden üretir. Ayna; Tuğrul Tanyol'un "Cem Gibi", "İstanbul Şiiri", "Ayna", "Kasım Sarhoşluğu", "Mermerin Doğusu", "Anımsama", "Günlerin Kırangıcı", "Eylül", "Çocuk ve Ayna", "Gölge Oyunu" gibi şiirlerinde de yer alır. Bir beste gibi kurgulanan "Oda Müziği"nde ise aynanın, adı geçen şiirlerden daha yoğun şekilde yer alması Tuğrul Tanyol'un aynayla zaman arasında kurduğu bağı yansıtır. "Oda Müziği"nde geleneksel şiirde ve mitolojide olduğu gibi zamanın ruhunu yansıtan ayna; bakış ve bakışların biriktiği yer (su) şeklinde tasvir edilir. Bu makalede Tuğrul Tanyol'un "Oda Müziği"nde yer alan şiirler ayna-zaman ilişkisi açısından incelenmiş ve Tanyol'un zamana bakışı ayna vasıtasıyla yorumlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: şiir, gelenek, ayna, su, zaman.

ABSTRACT

Tuğrul Tanyol, who made an important place in Turkish poetry after 1980, published eleven poetry books. He compiled his writings on poetry into two books (*The Good Poetry Coalition* and *Genealogy of Poetry*). Reaching universality from the locality Tanyol's poems such as "Like Cem", "Cold Palace of the Fairy of Betrayal", "Phoenix in Water", "Lost Memory of the Wind", "Istanbul Poetry", "Water Ode" can be considered as the pinnacle of his works. In Tuğrul Tanyol's poems, the themes of time, death, loneliness, love, music, poem, and poet, mother stand out. Tanyol, who scrutinizes especially the relation of time-death and time-music in his poems, reproduces the tradition using the mirror metaphor. The mirror also takes place in Tuğrul Tanyol's poems such as "Like Cem", "Istanbul Poetry", "The Mirror", "November

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye. E-posta: kosaremel@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3178-5771.

Drunkenness”, “East of Marble”, “Reminiscence”, “Swallow of the Days”, “September”, “The Child and The Mirror”, “Shadow Game”. In “Chamber Music”, which is constructed like a composition, the fact that the mirror takes place more intensely than the aforementioned poems reflects the bond which Tugrul Tanyol created between the mirror and time. In “Chamber Music”, as in traditional poetry and mythology, the mirror reflecting the spirit of the time is depicted as the place (water) where gaze and gaze accumulate. In this article, the poems in Tugrul Tanyol’s “Chamber Music” were analyzed in terms of mirror-time relationship and Tanyol’s view of time was interpreted through a mirror.

Keywords: poetry, tradition, mirror, water, time.

Giriş

Sanatın temel konuları arasında yer alan zaman, akışkan bir güçtür ve ölümü çağırırır. Kişi, zamanı yansıtan aynadan hareket ederek kendisini ve kâinatı sorgular. Ayna, karşısındakileri gösterir. Kişi, aynaya bakarken -ışığı geç yansıttığından dolayı- geçmişteki hâlini görür. Geçmiş, yaşlılığı, ölümü çağırırması sebebiyle kişiyi üzen ve onun hayaller görmesine sebep olan ayna zamanın geçişini yansıtır.

Ayna (Farsça “âyîne”) demir anlamına gelen “âyen” (âhen)den türetilmiştir. Klâsik Türk şiirinde şairler aynayı eşyayı aksettirmesi, düz, pürüzsüz, parlak bir yüzeye sahip olması, cilâlı ve sırlı iki yüzü olması gibi nitelikleri sebebiyle kendi duygu ve düşüncelerini yansıtmada araç olarak kullanmışlardır (Toska, 1998: 31). Aynanın karşısındakini gösterme ve yansıtmaya özelliği, gerçekte aslı olmayan bir şeyin hayal gibi ortaya çıkmasına sebep olabilir (Pala, 1999: 49-50). Grekçe “metapherein” (meta+phoros=metafora) sözcüğünden türeyen (Uğur, 2007: 72), “eğretilme, mecaz, imaj”la karşılanan “metafor” (Steuerwald, 1998: 379) “sonra ve ile” anlamına gelen “meta” ve “aktarma, nakletme” anlamına gelen “fora”dan oluşmuştur. “Bir meseleyi başka bir şekilde ifade etme sanatıdır” (Keklik, 1990: 1).

Zamanın ruhunu yansıtan ayna metaforu; Âsaf Hâlet Çelebi, Cahit Sıtkı Tarancı, Ahmet Muhip Diranas, Hilmi Yavuz ve Tuğrul Tanyol gibi pek çok şairin şiirlerinde, geleneksel söylemi devam ettirme veya yansıtmaya özelliği dolayısıyla kişinin kendisiyle/kâinatla hesaplaşma vasıtası olarak yer almıştır.

Tuğrul Tanyol’un şiirlerinde geleneğin izleri; müzik, tarih ve mitoloji ışığında incelenebilir. Çocukluğunda piyano dersleri alan, hayatı boyunca şiirden çok müzikle ilgilenen, hatta müzik terimleriyle ilgili ansiklopedi maddeleri yazan şairin şiirleri beste gibi kurgulanmıştır. Tanyol yarattığı duyarlık ve

kazandırdığı işitsel imgeler açısından tüm Batı müziği mirasının, yazdığı şiir üzerinde etkin olduğunu söyler (2013: 11). Tanyol, şiirlerinde bir besteci gibi biçimsel/anlamsal bütünlüğü gözetmiş, sesin akışını temel almış ve ahengi sağlamıştır.

1992’de yayımlanan ve iki bölümden (“Oda Müziği” ve “Yedi Şiir”) meydana gelen *Oda Müziği* (2016) Tuğrul Tanyol’un müziğe olan tutkusunu yansıtan bir eserdir. “Oda Müziği” adlı bölüme adını veren nehir şiirde yer alan ayna, Tanyol’un şiirlerinin kökenini ve gelenekle bağıını gösterir. Tuğrul Tanyol’un şiirlerinde, birbirlerini yansıtan aynalar panayırında (zamanı tüketen aynalar, zamanın yitik aynası, hiç bakılmamış aynalar, solgun bir aynanın dipsiz derinliği, aynaların tarihi, sonsuz aynalar, gözlerin aynası, bükük, kıpırtısız ayna, derin ayna, karanlık ayna, ışığı körelten ayna...) aynanın tarihine bakılır. Özellikle “Oda Müziği”nde ayna zamanın ve müziğin çağrışımlarını yansıtan bir ışık huzmesidir.

“Oda Müziği”nde Ayna ve Zaman

Şiirlerinde görüntüyle aynanın arasındaki sonsuz değişimlere değinen Tuğrul Tanyol “Oda Müziği”nde sözcüklerin ahengiyle aynanın bestesini yapar. “Oda Müziği”nin ikinci bölümünde, aynalardan düşen tanrı suretleri sessizdir. Tasavvufta, “Allah, insanı bir ayna olarak yaratmıştır... Onda zâtının güzelliğini seyreder” (Pala, 1999: 49-50). Bir mezar ürpertisi yayan söz konusu şiirde ayna; tasavvuftaki gibi tanrıyı, cilalı yüzeyiyle zamanın geçişini yansıtır ve insanı mezara/ölüme doğru sürükler:

susup sessizliğine bakabilir misin
aynalardan düşen tanrı suretlerine
bir avuç tuz alıp madenin derinliğine serp
ürperen gölgeni bastır kanayan yerlerine (Tanyol, 2016: 181).

“Oda Müziği”nin üçüncü bölümünde ayna unutmak ve anımsamak arasında bakışların biriktiği/toplandığı yerdir. Bakmanın çığlığını/müziğini okura duyuran şiirde; zamanı yansıtan ayna (cam), insanı çizer ve ona acı verir. Aynalardan yapılmış bir şehirde zaman (gün) kaybolur. Çünkü ayna insanın zaman algısını bozar:

bir ağaç yükseliyor bakışların biriktiği yerde
belki aynalardan yapılmış bir şehirde
gölgeden insanlar arasında, bakıyorum da
çöl kendi serabını yaratıyor (Tanyol, 2016: 182).

Şiirde Tanyol’un “Çocuk ve Ayna”sındaki gibi zamanın aynada hızla akıp geçtiği ifade edilir. Şehrin aynasında kendisiyle yüzleşen şiir öznesi

mutstuzdur. Çünkü zamanı gösteren aynanın tarihine bakmak şehrin ve insanların talihlerine bakmak demektir. Ayna, geçmişini gösterdiği gibi geleceğini de yansıtarak “gölgeden insanları” görünür kalır.

Yedinci bölümde, insanın kendinden sınırlanarak kendine dışarıdan bakması gözlerinin içindeki aynanın kırılmasına sebep olur. Çünkü ayna bakılan yerdir, ışıktır, yansıyandır ve yansıtır. Zamanın aynasında dışarıdan içeriye ve içeriden dışarıya yansıyanlar insanı mutlu etmez. Bachelard’a göre dışıl bir unsur olan su, ışığı toplayıp yansıtan, dünyanın seyredildiği ve gösterildiği bir gözdür/aynadır. “Dolayısıyla evren şöyle ya da böyle narsisizmin etkisi altındadır. Dünya kendi kendini görmek ister” (2006: 38). Söz konusu şiirde, Bachelard’ın su ve gözle ilgili görüşlerini örnekleyecek şekilde gözün ayna niteliğinde olduğu vurgulanır:

bir ayna kırılıyor gözlerinin içinde, sanki
hayatın sokağın bir ucundan ötekini katediyor (Tanyol, 2016: 183).

On ikinci bölümde, suyun aynasının (camın) kırılması ölümü ve uğursuzluğu simgeler. Ölse de insanın gölgesi aynada (karanlık kaplı cam) kalır. Her şeyi içinde saklayan aynanın sırrı (Cam levhalar, ince bir gümüş tabakasıyla sirlanarak elde edilir. Sır, aynanın ışığı yansıtarak görüntü vermesini sağlar.) insanın sırrını da barındırır. Şiirde, “İhanet Perisinin Soğuk Sarayı”ndaki gibi su aynasıyla (Koşar, 2014: 21-22) Narkisos mitine¹ ve narsisizme gönderme yapılır:

akan suda, aynada, akşamları
karanlığın bir sır
gibi kapladığı camlarda
suyun aynası kırılınca
beden yok olur
gölge kalır yalnızca camda (Tanyol, 2016: 186).

On beşinci bölümde, aynalar zamanı (özellikle geçmişini) yansıtır. Şiirde zamana (geçmişe/şimdiye/geleceğe) ışık tutan aynada hayal âlemine dalmak hayatı aynalamaktır. Ayna zamana açılan kapıdır. Zamanın aynasına yansıyan geçmiş, hayallerle dolu olduğu kadar arayışlarla da doludur:

aynalar mı diyordum, hep durduğu yerde
zaman ilkbaharı arıyor kendi geçmişinde” (Tanyol, 2016: 187).

¹ “Yunan mitolojisinde Narkissos, Ekho’nun sevgisini reddedince tanrıların gazabına uğrar ve nehirdeki kendi görüntüsüne aşık olur” (Erhat, 1996: 211-212).

Zamanla hesaplaşan ve onu sanatla (şiiirle) aşmak isteyen Tuğrul Tanyol'un geçmişe bakışı hüznünlüdür. Zamanın (aynanın) biriktirdiği, aksettirdiği ve çoğalttığı duygular, düşünceler, anılar, hayaller kişinin geleceğini belirler. Tanyol, şiiirlerinde lirizmden vazgeçmeden zamanı sorgularken aynaları sınar. Aynaların sırlarından esinlenerek şiiir dilini zamanın akışına uydu-rur. Bir araya getirdiği sözcüklerin anlam ve biçim açısından uyumları şiiirde müzikaliteyi sağlar. "Cem Gibi" şiiirinin gecenin yenik bahçesinden kaçarken tarihte hapsolan, aynada kendisiyle ve geçmişiiyle hesaplaşan öznesi gibi "Oda Müziği"nde de aynayla hesaplaşan şiiir özneleri yer alır.

Ayna, rüyalarda kimlik karmaşasını ve insanın kendi kendisiyle hesaplaşmasını simgeler (Cebeci, 2004: 99). Şiiirin on sekizinci bölümünde ayna kişilerin kendileriyle ve birbirleriyle hesaplaşma vasıtasıdır. Her şeyi aksettiren ve saklayan ayna, ışığıyla kâinatı aydınlatır. Olumlu olumsuz her şeyi gün yüzüne çıkarır. Ayna, yansıtma özelliği dolayısıyla kişinin sırlarını, duygu ve düşüncelerini karşısındakine aktarır. Metinde aynanın geleneksel şiiirdeki kullanımına benzer şekilde sırrı ve parlaklığıyla her şeyi hapsederek aktarma ve hesaplaşma vasıtası olduğu vurgulanır:

uzun bir sessizliğin aynasından bakıyoruz birbirimize söylenecek
onca söz nasılsa bitmiş!
küçük izlerimizle bir çizgi bırakmış hayata sevgimiz
belki de yalnızca bir mum... nasılsa bitmiş! (Tanyol, 2016: 189).

Yirmi ikinci bölümde, su ayna işlevi görür. Edebî eserlerde suyla ana rahminin ve suyla aynanın yer değiştirmesinin nedeni suyun ilk yatıştırıcı sütü çağrıştırmasıdır (Gürbilek, 2007: 106). Söz konusu şiiirde ölümün yaklaştığını gösteren ayna hayatın yorduğu insanın gerçeklerle yüzleşme vasıtasıdır. Zamana ayna tutan şiiir öznesi aynalaşmış sularda veya suyun aynasında kendisiyle/hayatla hesaplaşır. İnsanın korkularını yansıtırken onu yatıştıran ayna, sırları açığa çıkarır. Suyun/aynanın sırrıyla insanın sırrı birbirine benzer:

uzak gözlerle bakılan bir ayna mıydı? söğüt yorgunu su
ve kıyısında gezinen (biliyorum ki gezinmiştir bir kız, çünkü
işte ayakizleri) şimdi nerede olduğunu kim söyleyebilir? (Tanyol,
2016: 191).

Şiiir öznesi, başkalarının bakışlarından kaçarken aynada hapsolmuştur. Aynada kendisiyle ve geçmişiiyle hesaplaşır. Çünkü aynanın yansıtma özelliği kişinin geçmişi hatırlamasına ve hayal kurmasına sebep olur.

“Oda Müziği”nde, yalnızlığı yansıtan ayna; zamanı, yanılısamayı ve hayalleri çağırıştırır. Işık/akıl oyunlarına sahne olan ayna sadece geçmişini değil, geleceği ve hayalleri (rüyaları) de yansıtır. Aynaya bakan/aynadan bakan/aynaya bakan kişinin kimi zaman gönlünü kimi zaman tanrıyı kimi zaman da ölümü yansıtan ayna zamandır. Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi Tuğrul Tanyol’un “Oda Müziği”nde ayna âdeta zamanın sembolüne dönüşmüştür. Sembolün okuru düşündürdüğü (düşünmeye neden olduğu) (Ulaş, 2020: 30) göz önüne alınırsa Tanyol’un şiirlerinde kullandığı ayna metaforuyla sembole giden yolu açtığı ve metinlerine yeni açılımlar kazandırdığı görülür. Tuğrul Tanyol’un ayna vasıtasıyla şiir geleneğine eklenildiği ve aynayı zamanı (suyu), özellikle geçmişi yansıtan/çağırıştıran bir sembol olarak gördüğü söylenebilir.

Şairler, metinleri birbirine bağlayan ifadeleri ve devraldıkları metaforları özgün bir şekilde tekrar kullanarak şiirde sürekliliği sağladılar. Böylece eski, yeninin içinde devam eder. Şiirde kopukluğu önlemenin ve devamlılığı sağlamanın yolu şairlerin kendilerinden öncekilerin şiirlerine göndermeler yaparak gelenekten faydalanmalarıdır. Tuğrul Tanyol bir halkası olduğu gelenek zincirinde, şiirlerinin geçmişteki metinlerle bağlarıyla ve karışıklıklarıyla yer alır. Çocukluk dönemiyle ve rüyalarla ilişkilendirilen ayna metaforu, Tanyol’un “Oda Müziği”ni Türk şiiri geleneğine eklemleyen unsurlardan biridir. “Oda Müziği”nde geleneksel şiirde (Divan-tasavvuf-halk şiiri) ve mitolojide olduğu gibi zamanın ruhunu yansıtan ayna bakış ve bakışların biriktiği yer (su) şeklinde tasvir edilir.

Sonuç

Şiirlerinde ve düz yazılarında Türk şiirinin meselelerini, önemli şairlerini ve güncel tartışmaları konu edinen Tuğrul Tanyol geleceğe bakış açısını geçmiş üzerinden temellendirir. Türk şiirinin birikimine değer veren ve şiirde devamlılığın sağlanması gerektiğine inanan Tanyol yazılarında gelenek, kuşak, şiir çevirisi gibi meseleleri ele alır. Yunus Emre, Nedim, Yahya Kemal, Nâzım Hikmet, Orhan Veli, Oktay Rifat, Cemal Süreya ve Behçet Necatigil gibi şairlerin şiire katkılarının da altını çizer. Şiirde gelenekten faydalanma, şairin usta-çırak ilişkisindeki gibi kendinden öncekilerden beslenerek onları aşma ve onlardan farklı ürünler ortaya koyma çabasıdır. Tuğrul Tanyol gibi şairlerin şiirde sürekliliği sağlayan bu tutumları edebiyatın gelişmesine ve zenginleşmesine katkıda bulunur. Tuğrul Tanyol kendisine miras kalan şiiri benzerlik ve karışıklık ekseninde geliştiren, yenileyen ve zenginleştiren şairlerden biridir. Yazılarında yeninin içindeki eskinin ve eskinin içindeki yeninin, özellikle değişmeyen özün önemini vurgulayan Tanyol şiirlerinde bu konu-

daki görüşlerini pratiğe döker. Şiirleri ve yazıları arasındaki tutarlılık şairin röportajlarına da yansır. Tuğrul Tanyol, babası Cahit Tanyol'dan dolayı Yahya Kemal'e ve onun şiirine yakınlık duyar. Yazılarında özellikle şiir diline önem verdikleri için Yunus Emre'ye ve Yahya Kemal'e sık sık değinir. Yunus Emre'nin Türk dilinin yaşamasına yaptığı katkısı, modern Türkçeyi hazırlayan Yahya Kemal'i ve halkın diliyle yazan Beş Hececiler'i kıymetli bulur. Modern Türk şiirinin doğasını şiir dili temelinde ele alan Tanyol, kendinden önceki şairlerin eserleriyle olan akrabalık ilişkilerini de ortaya koyar.

Gelenekten beslenerek onu yenileyen şairlerden biri olan Tuğrul Tanyol'un şiirlerinde -özellikle "Oda Müziği"nde- ayna metaforu göze çarpar. Tanyol'un geleneği aktarma/süzdürme şekli kendisinden önceki şairlerin şiirlerini (motiflerini, imgelerini, söyleyiş biçimlerini, şiir tekniklerini...) tekrarlamak değil, eski metinlere yeni bir soluk getirerek geçmişi bugüne yenileyerek aktarmaktır. Şiirlerinde özgünlüğünü koruyarak kendinden önceki şairlerle bağ kuran Tanyol sadece benzerliklerle metinlerini zenginleştirmez. Geçmişteki metinlerle karşıtlıklar kurarak da Türk şiir zincirinin önemli bir halkası olduğunu kanıtlar. Yer yer kopuşlar olsa da birbirine eklenerek akan Türk şiir ırmağının dalgası konumundaki Tuğrul Tanyol, söyleyişindeki sadelikle ve imgelerindeki orijinallikle öne çıkar. Tanyol "Oda Müziği" adlı nehir şiirinde, aynaya yer vererek geçmişin ruhunu bugüne taşımış ve söz konusu unsurun çağrışımlarıyla metinlerinin derinliğini ortaya koymuştur. Tanyol'un "Oda Müziği"nde ayna-zaman ilişkisi kurarak atıfta bulunduğu metinler onun şiirinin kaynağı ve aşmaya çalıştığı basamaklardır. Ayna, oda müziğindeki (Özellikle kraliyet aileleri için bestelenen ve odalarda sergilenen sözsüz müziktir.) gibi sesin/sözün zamanı yansıtan gücünün göstergesidir. "Oda Müziği"nde zamanı yansıtan ayna ve aynalaşmış zaman, Tuğrul Tanyol'un şiir geleneğinden ustalıkla faydalanma şeklini gösterir. Tanyol'un dilinin duruluğu ve ahengi şiirin aynasına geçmiş metinlere yaptığı atıflarla yansır.

Kaynakça

- Bachelard, Gaston (2006). *Su ve Düşler-Maddenin İmgelemi Üzerine Dene-me*. Çev. Olcay Kunal. İstanbul: YKY.
- Bilge, Ulaş (2020). "Metafor ve Sembol Bağlamında Dil ve Anlam: Paul Ricoeur'ün Hermenötik Projesi". *Dört Öge*, 9(17): 25-36.
- Cebeci, Oğuz (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Erhat, Azra (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Gürbilek, Nurdan (2007). *Kör Ayna, Kayıp Şark*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Keklik, Nihat (1990). *Felsefede Metafor*. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Koşar, Emel (2014). *Sudaki Rengine Külünü Savuran Anka-Tuğrul Tanyol Şiiri*. İstanbul: Mühür Yayınları.
- Pala, İskender (1999). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Steuerwald, Karl (1998). *Almanca Türkçe Sözlük*. İstanbul: ABC Kitabevi.
- Tanyol, Tuğrul (2013). “Tuğrul Tanyol ile ‘Öncesi ve Sonrası-Dili Şiir Biçimlendirisir’”. *Cumhuriyet Kitap*, 1197: 11.
- Tanyol, Tuğrul (2016). *Toplu Şiirler 1971-2012*. İstanbul: YKY.
- Toska, Zehra (1998). “Klasik Şiirimizde Ayna”. *Sultanların Aynaları*. İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi, 31-57.
- Uğur, Nizamettin (2007). “Metafor Kavramını Algılama Türleri”. *Yasakmeyve*, 24: 71-79.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.*